

Roma Mimarlığı: Ders 22 Transkript

16 Nisan, 2009 << [geri](#)

1. Bölüm. 3. Yüzyıldaki Kriz ve Aurelius Surları [00:00:00]

Profesör Diana E.E. Kleiner: Herkese günaydın. M.S. 98 – 192 yılları arasındaki 100 yılda Roma’da beş imparator görev yaptı; Traianus, Hadrianus, Antonius Pius, Marcus Aurelius and Commodus -- Marcus Aurelius’la birlikte yıllarca ortak imparator olan Lucius Verus da sayarsak altı imparator. Severus Hanedanının son imparatoru olan genç Alexander Severus’un M.S. 235 yılındaki ölümünü izleyen 50 yılda ise Roma’nın bildiğimiz kadarıyla 20 imparatoru oldu. Daha fazlası da tahtta hak iddia etti. Bunlardan çok azı birkaç yıldan fazla tahtta kalabildi, hatta bazıları sadece birkaç ay dayanabildi.

M.S. 3. yüzyıl imparatorlarının mevsimler kadar hızlı değiştiğini düşünüyorum. En küçük yanlış bir hareket imparatorun öldürülüp yerine yenisinin getirilmesi ile sonuçlanıyordu. Bunu yapan senato değil, eyalet ordularıydı. İç savaşların sıradan olaylar olduğu 3. yüzyıl, Roma imparatorları için zor bir zamandı. Her an, kelimenin tam anlamıyla arkadan bıçaklanabilirlerdi, nitekim çoğunun başına da bu geldi. 3. yüzyılda, daha ziyade merkezi otorite eksikliğinden dolayı Roma sınırları tehlike altındaydı, ekonomi topallıyor, bürokrasi belirgin bir şekilde can çekişiyordu. Bu karmaşa içinde yapı inşa edecek zaman yoktu ve bu ders kapsamında bizim için önemli olan konu da budur.

Sanırım, M.S. 3. yüzyıl birçok bakımdan mimarlık adına ziyan edilmiş, boşa harcanmış bir dönem olarak tanımlanabilir. M.S. 3. yüzyılda forumlar yapılmadı, bazilikalar, hamamlar yapılmadı. M.S. 3. yüzyılda yapılan tek büyük proje, dönemin gelişmeleri göz önüne alındığında tahmin edeceğiniz gibi, sur duvarlarıydı. Derse, M.S.3. yüzyılın en önemli mimari projesi olan Aurelius Surları ile başlamak istiyorum.

Ama buna geçmeden önce, M.S. 3. yüzyıldan tanıdığımız 20 imparatorun ikisine kısaca değinelim: Perdenin solunda çocuk imparator III. Gordianus ve yanında Balbinus’la birlikte çok kısa bir süre ortak imparator olan, daha olgun Pupienus’u görüyorsunuz. Sadece 3. yüzyıl koşulları hakkında bir fikir edinmeniz için, Pupienus ve Balbinus’un, imparatorluk tahtına oturduktan kısa bir süre sonra saraydan sürüklenerek çıkarılıp öldürüldüğünü ve cesetlerinin Tiber’e atıldığını söyleyeyim. Ama bu iki portreye bakarsanız; kronolojik olarak aralarında yıllar olmasına rağmen,

bu çocuk imparatorla daha olgun olanın gözlerindeki ifadeye bakarsanız, Gordionus'la Pupienus'un portrelerini yapan heykeltıraşların gözleri ne kadar benzer şekilde tasvir etmiş olduklarını görürsünüz. Sanırım, gözlerdeki bu endişeyi, 3. yüzyıl da devletin içinde bulunduğu durumdan duyulan kaygıyı siz de görebiliyorsunuz. Bu belli ki, anlaşılır bir kaygıydı.

Şimdi, M.S.3. yüzyılda Roma'da inşa edilen yegane önemli yapı ile konuya başlayalım. Bu yapı, Aurelius Surları olarak bilinen büyük bir savunma sistemi. Aurelius Surları iki nedenle inşa edildi. Birincisi, M.Ö. 378 yılında yani Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilen ve sömestrin en başında sözünü ettiğimiz eski surların yani Servius Surlarının sadece yedi tepeyi koruyordu olmasıydı. Servius Surlarını hatırlayacaksınız. Antik Roma Dönemi surlarını gösteren bu planda da görebilirsiniz; Servius Surları sadece Roma'nın yedi tepesini çevreliyordu. Burası Palatinus, Capitolinus, Caelian ve Quirinalis tepelerini gördüğümüz merkezi kısım. Servius Surları buradaydı.

Ama şehir büyüdükçe, çeşitli savaşlarda kalabalık insan grupları köleleştirildikçe şehir nüfusu arttı ve şehir dikkate değer bir biçimde genişledi. 3. yüzyıla gelindiğinde Servius Surları artık Roma'yı, bu dönemde gerçek anlamda kapılarına dayanmış olan barbarlara karşı koruyacak durumda değildi. Yani şehri korumak için yeni sur inşa etmeleri gerekiyordu. Diğer neden de, sınırların durumuydu. Sınırlar daha önce olmadığı kadar ciddi bir tehdit altındaydı. Roma'nın, biraz önce sözünü ettiğimiz, siyasi ve ekonomik sorunlarından dolayı daha fazla korunmaya, ikinci bir sıra sura ihtiyacı vardı. Ve böylece Aurelius Surları inşa edildi.

Bu planda Tiber Nehri'ne kadar uzanan yeni surların Servius Surlarına kıyasla ne kadar geniş bir yer kapladığını görüyorsunuz. Tiber'in karşı kıyısını, Castel Sant'Angelo'da Hadrianus'un mausoleumunun bulunduğu alanı içine almıyor ama şehrin büyük bir bölümünü çevreliyor. Hatta gördüğünüz gibi, şehrin bazı ana yollarının başlangıç kısmını kuşatacak kadar geniş bir alanı kaplıyor.

Perdenin sağında Aurelius Surları'nı görüyorsunuz. Çok iyi durumda korunmuş. Bunu soldaki Servius Surları ile kıyaslayabiliriz. Aurelius Surları, adını M.S. 270 – 275 yıllarında Roma imparatoru olan Aurelius'dan alıyor. Surların yapımına Aurelius zamanında 270 veya 271 yılında başlandığı tahmin ediliyor. İnşaat, imparator 275 yılında öldüğünde tamamlanmamıştı. Sur, ardılı olan Probus, P-r-o-b-u-s, tarafından tamamlandı ve M.S. 275 yılında imparatorun ölümünden hemen sonra ona

adandı. Aurelius Surları'nın çevresi 19 kilometreydi. Orijinal yüksekliği yaklaşık 8 metre olan Aurelius Surları'nın üstünde 18 büyük kapı vardı. Sanırım sağdaki resimde, duvarların tuğla kaplanmış betondan yapılmış olduğunu, siz de görebiliyorsunuz. Burada bu çok net görünüyor.

Ve tabii, bunun Cumhuriyet Dönemi'nin eski surlarının yapım malzemesinden farklı olduğunu bilmemiz önemli. O kesme, blok taşlardan inşa edilmişti. Burada Servius Surlarından bir bölüm görüyorsunuz. Gördüğünüz gibi taşlar, sömestrin en başında Roma'daki ve erken kolonilerdeki duvar tekniklerinden söz ederken bahsettiğimiz gibi, sırayla enlemesine ve boylamasına yerleştirilmişlerdir. Burada ise, dönemin güncel malzemesi olan tuğla kaplı betonla inşa edilmiş Aurelius Surları'nı görüyoruz. Ama burada dönemin koşullarının izi var. Buradaki tuğlaları inceleyen aratırmacılar, bütün tuğlaların yeni olmadığını, çoğu yerde erken dönemlere ait eski, özellikle de bir önceki yüzyıla ait tuğlaların tekrar kullanılmış olduğunu saptadılar. Bu durum olasılıkla, bu dönemde inşaat faaliyetlerinin az olması ve çok basit bir şekilde, çok miktarda yeni tuğla yapımına gereksinim duyulmamasından kaynaklanıyordu. Bu proje için tuğla gerektiğinde de, etrafta bulunan eski tuğlaları kullandılar. Bu da sanırım, bu dönemde yaşanan belirsizliğin bir başka göstergesidir.

Aurelius Surları'nın günümüzden çok güzel bir görüntüsü. Burada da tuğla kaplı beton inşaatı görüyoruz. Aurelius Surları'nın en etkileyici yönü, büyük bir bölümünün korunmuş olmasıdır. Servius Surları'nı anlatırken duvarın sadece Roma'nın farklı yerlerinde, özellikle de tren istasyonu civarında korunan küçük parçalarını görmüştük. Ama Aurelius Surları'nın büyük bir bölümü hala ayakta. Bu, zaman sınavını geçmiş olan surların ne kadar sağlam yapılmış olduğunu gösterir. Aslında Roma'ya gittiğinizde, Leonardo da Vinci Havaalanı'ndan Roma'ya gelirken şehirden ilk gördüğünüz şey bu duvarlardır. Yol boyunca uzanan duvarlar size şehre girmek üzere olduğunuzu haber veriyor.

Aurelius Surları'nın 18 kapısı olduğunu söylemiştim. Bunlardan bazıları hala ayakta. Kapılar hakkında bir fikir edinmeniz için bunlardan birini göstermek istiyorum. Bu Porta Appia. Duvarla aynı zamana yani M.S. 275 yılına tarihleniyor. Porta Appia denmesinin nedeni, kapının Via Appia yani Roma'daki Appia Yolu üstünde olması. Kapının 275 yılındaki halini ve daha sonra nasıl değiştirildiğini göstereceğim. Asıl kapı 275'de inşa edilmiş, daha sonra Honorius ve Arcadius adında iki Bizans imparatoru zamanında kapıda değişiklik yapılmış. Yani bu, Roma sonrası döneme aittir. Değişiklik M.S. 401 - 402 yılında yapılmış. Bugün gördüğünüz ve çok iyi

durumda korunmuş olan kapı, M.S. 5. yüzyılda restore edilen yapıdır. Ward-Perkins'den alınan bu canlandırma çiziminde ise, kapının 275 yılındaki halini görüyoruz. 275 yılında, burada gördüğünüz gibi, iki kemerli kapısı ve yuvarlak kuleleri vardı. Üstte de kemerli, küçük pencereleri vardı. Gördüğünüz gibi, üstleri kemerli. Karşı görüşler var ama Ward-Perkins bu mazgalların M.S. 3. yüzyılda da olduğuna inanıyor.

Bu kapıyı, Honorius ve Arcadius zamanında restore edilmiş olan haliyle kıyaslarsak, kapılardan birinin iptal edilmiş olduğunu görürüz. Artık ortada tek bir kemerli kapı var. Yuvarlak kuleleri de, burada gördüğünüz gibi, bu kare bloklarla kapatmışlar. Alt kısımlarını değil ama üst kısımlarını yuvarlak olarak bırakmışlar. Yani kapı biraz değişmiş ama yine de size 3. yüzyılın bu önemli savunma sisteminin bir parçası olan bu ve diğer birçok kapının nasıl yapılar olduğu konusunda sanırım, iyi bir fikir veriyor.

2. Bölüm. Tetrarkhia'nın Yükselişi [00:11:47]

M.S. 3. yüzyılın kanlı olaylarından ve sayısız, neredeyse bir gecelik imparatorlarından sonra yüzyılın sonlarına doğru Roma'da ve Roma İmparatorluğu'nda güçlü bir merkezi otoritenin tekrar kurulduğunu görüyoruz. İstikrarlı bir yönetimin geri gelmesinin nedeni Tetrarkhia olarak adlandırılan, dörtlü yönetim biçiminin kurulmuş olmasıdır. Bu parlak Tetrarkhia fikri, şimdi Hırvatistan sınırları içinde olan Dalmatia'dan (Dalmaçya) gelen yani Dalmatyalı olan Diocletianus'a aitti.

Roma imparatoru olacak kadar yükselen bir muhafız alayı komutanıydı. M.S. 283 yılında tahta çıkmıştı; M.S. 283'de. Ama 293 yılında yani tek başına 10 yıl çabaladıktan sonra Roma İmparatorluğu'nun tek kişi tarafından yönetilemeyecek kadar büyük olduğunu idrak etti ve dörtlü yönetim biçimi gibi, olağanüstü bir fikri hayata geçirdi. Daha önce de ortak imparatorlar, Marcus Aurelius ile Lucius Verus gibi ikili yönetimler gördük ama hiç dörtlü yönetim görmemiştik. Ama Diocletianus, imparatorluğun çok genişlediğini ve bu koşullarda istikrarın geri kazanılması için farklı yerlerde görev yapan dört imparatora gereksinim olduğunu gördü. Tetrarkhia 293 yılında kuruldu.

Tetrarkhia ile birlikte kendisi asıl imparator yani Augustus oldu ama, imparatorluğun doğu kesiminin Augustus'u oldu. Bu seçimi eminim, köklerinin şimdi Hırvatistan olan Dalmatia'da olmasından kaynaklanmıştı. Kendisine Caesar olarak yani 2. adam olarak Galerius'u seçti. Batıdaki Augustus ise Maximianus, onun Caesar'ı da Constantius Chlorus oldu. Constantius Chlorus bir Tetrarkh olarak değil de, daha ziyade Büyük

Constantinus'un babası olarak tanınır. Constantius Chlorus'un batı bölgesinin Caesar'ı olarak seçildiğini tekrar belirtelim.

Tetrarkhia sayesinde düzen tekrar sağlandı. Roma mimarlığı açısından bunun bizim için önemi, Roma'da ve eyaletlerde, özellikle de bu imparatorların başkentlerinin bulunduğu eyaletlerde yeniden büyük yapı projelerinin gerçekleşmesine olanak veren istikrarın geri gelmesidir. İmparatorların yaşadıkları yerlerde kendilerine saraylar inşa ettirdiğini göreceğiz. Yani Tetrarkhia Dönemi mimarlığı deyince aklımıza sadece Roma'nın yenilenmesi değil, Roma'nın rönesansı gelmelidir. Roma, Tetrarkhia ve Diocletianus zamanında yeniden doğmuştur. Aynı zamanda eyaletlerde de, Tetrarkhia güvencesiyle yapılar inşa edildiğini hatırlamalıyız.

Tetrarkh'ların nasıl kişiler olduklarını göstermek istiyorum. Bu tasvirler, başlıca mimari planlarının ne olduğu konusunu da ışık tutmaktadır. Perdenin solunda Diocletianus'un sikke üzerindeki bir portresini görüyorsunuz. Gördüğünüz gibi, burada Augustus ünvanı da yazılı. Tipik bir sikke portresi. Saçları kısa kesilmiş asker saçı, sakallı. 283'den 293 yılına kadar sikkelerinde bu şekilde betimlenmiş.

Bu görüntü yerini, burada gördüğümüz tipte Tetrarkh'ların bir arada betimlendiği görüntülere bırakır. Tetrarkhia'nın kurulmasıyla birlikte, bunların bir grup olarak betimlenmeye başlandığını görüyoruz. Bir tür "birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için" anlayışı. Yeniden istikrarlı bir yönetim kurma yolunda karşılıklı olarak birbirlerini desteklediklerini göstermek üzere birbirlerine tutunmuş; hatta birbirlerini kucaklamış bir biçimde tasvir edilmişler. Bu Tetrarkh'ların harika bir portresi. Mısır'dan gelen, kırmızımsı-morumsu porfirden, p-o-r-f-i-r, yapılmış. Bu taşın bu dönemde çok yoğun olarak kullanıldığını göreceğiz. Bu heykel de bu taştan yontulmuş.

Bu heykelin buraya nereden geldiği konusunda bazı görüşler var, hatta belki Constantinopolis'den (İstanbul) bile gelmiş olabilir. Ama sonunda Venedik'teki San Marco Meydan'ına gelmiş. Venedik'e giderseniz, heykel ilk bakışta görülecek bir yerde değil, ama San Marco'nun önünde, yüzünüz ona doğru dönük durduğunuzda biraz sağa giderseniz, buradaki yapının köşelerinden birine sarılmış bu harika porfir grubu görürsünüz. Burada bizim için önemli olan heykelin son derece geometrik, soyut bir stile sahip olmasıdır. Gerçekçi görünmüyor. Oranlar kısa, gövdeleri, askeri kıyafetleri, yüzleri, taktıkları Pannonia başlıkları gerçek gibi değil de, birer

geometrik şekilden ibaretmiş gibi betimlenmiş. Geometrik ve soyut biçimlere duyulan bu ilgi, gelişmekte olan belli bir estetik anlayışın parçasıdır. Bunu bu heykelde görüyoruz. Ama bizim için önemli olan bunu mimaride de görüyor olmamızdır.

Belki fazla ileri gitmek olacak ama öyle olduğunu sanmıyorum. Sanırım, bu açık ve kesin ifade tarzı yeniden kurdukları ya da kurmaya çalıştıkları istikrarlı yönetimin bir ifadesidir. Ve kendilerini sağlam, geometrik, yalın formlarla tanımlamayı yeğlemişlerdir. Hem portrelerinde, hem de göreceğimiz gibi, anıtsal mimari eserlerinde.

3. Bölüm. Forum Romanum'daki 10. Yıl Anıtı ya da Beş Sütunlu Anıt [00:18:21]

Diocletianus'un Roma'da anıtsal yapılar inşa etmeye başladığında ilk olarak kamu anıtları, halkın göreceği ve onlara Roma'ya tekrar istikrar geldiğini anlatan anıtlar yaptırmış olması belki de, şaşırtıcı değildir. Bu anıtları olabildiğince en görünür yerlere yaptırmıştır. Roma'da Forum Romanum'dan daha görünür neresi olabilirdi. Diocletianus'un Forum Romanum'a bir anıt inşa ettirdiğini görüyoruz. Bu anıt farklı isimlerle anılmaktadır.

Genelde tercih edilen isim 10. Yıl Anıtı'dır. Ama bazen Beş Sütunlu Anıt, bazen de Tetrarkhia Anıtı olarak isimlendirilir. Tetrarkhia Anıtı olarak isimlendirilmesinin nedeni bunun dört Tetrarkh'ın onuruna dikilmiş olmasıdır. Beş Sütunlu Anıt da deniyor çünkü göreceğimiz gibi, anıt 5 sütundan oluşuyor. 10. Yıl Anıtı deniyor çünkü Tetrarkhia'nın 10. Yılı yani, *decennalia* onuruna dikilmiş. Tetrarkhia 293'de kurulmuş, bu anıt da 303 yılında yani yönetimin 10. yılında yapılmıştı.

Bu anıt aynı zamanda, 283 yılında tahta çıkan Diocletianus'un iktidarının 20. yılı yani, *vicennalia*, v-i-c-e-n-n-a-l-i-a onunura da dikilmişti. 20 yıldır iktidardaydı ve bu, bazı 3. yüzyıl imparatorlarının sadece birkaç ay tahta kalabildiğini düşünürsek olağanüstü bir durumdu. Kendisi 20 yıldır, Tetrarkhia ise 10 yıldır iktidardaydı ve Forum Romanum'a bir anıt dikip bunu kutlamanın zamanı gelmişti.

Önce Forum Romanum'un M.S. 3. – 7. yüzyıllar arasındaki durumunun planını görelim. Burada daha önce sözünü ettiğimiz bazı yapıları da görüyoruz. En üstte Tabularium ve Vespasianus Tapınağı yer alıyor. Buradaki Septimius Severus Taki'nı gördük. Sözünü etmediğimiz yapılar

da var. Örneğin Divus Julius Caesar Tapınağı, iki bazilika. Bunların inşası Geç Cumhuriyet Dönemi'nde başlamış Augustus zamanında bitirilmişti.

Bugün buradan iki yapı daha göreceğiz; Senato Binası yani Curia ve Rostra, daha doğrusu Rostra'nın arkasındaki anıt. Rostra'yı burada, tam ortada görüyorsunuz. Bu önemli konuşmaların yapıldığı bir kürsüydü. Rostra'nın arkasına bakarsanız, burada yay oluşturan dört tane sütun olduğunu görürsünüz. Bunların arkasında da tek bir sütun daha var. Rostra'nın hemen arkasındaki bu anıt, Tetrarkhia için dikilen Beş Sütunlu Anıttı.

Aynı noktadan bir Google Earth görüntüsü. Burada yine Colosseum'u; Victor Emmanuel Anıtı'nı; Capitolinus Tepesi'ni; Palatinus Tepesi'ni ve Circus Maximus'u görüyoruz. Forum burada ortada. Beş Sütunlu Anıt'ın yerini görebiliriz. Bir bakalım; Curia burada, bu Septimius Severus Takı. Septimius Severus Takı'nın hemen yanında, solunda da Beş Sütunlu Anıt. Rostra'nın hemen arkasında. Sorun şu ki, bugün Beş Sütunlu Anıt'tan geriye sadece tek bir kaide, sütunlardan birine ait bir kaide kalmıştır.

Bu kaideyi burada, tuğladan yapılmış bir başka kaidenin üstünde görüyorsunuz. Hemen Septimius Severus Takı'nın önünde. Septimius Severus Takı'nın yanında çok küçük kalıyor. Aslında, Forum'un bu bölümüne geldiğimde, hep durup bakıyorum, bu kaideyi fark eden olacak mı diye ama hiç fark eden olmuyor. Herkes Septimius Severus Takı'nın ve arkadaki Barok Kilise'nin, bugün sözünü edeceğimiz Curia'nın yani Senato Binası'nın cazibesine kapılmış oluyor ve kimse bunu fark etmiyor.

Ama anıttan geriye kalan sadece bu. Nasıl oluyor da, Rostra'nın arkasında beş sütun olduğunu, bunun da onlardan biri olduğunu biliyoruz diye, sorabilirsiniz. Biliyoruz çünkü, gelecek ders sözünü edeceğimiz bir erken 4. yüzyıl takı olan Constantinus Takı'nda bunun bir betimlemesi var. Sahnelerden birinde Constantinus'un Forum Romanum'da bir tasviri var. Burada Constantinus'u görüyorsunuz, şimdi başı yok, yanında başkaları var, Rostra'da halka konuşma yapıyor. Etrafında oturan figürler var; Hadrianus ve Marcus Aurelius'u portrelerinden tanıyoruz. Bu çok ilginç konudan gelecek hafta söz edeceğiz. Eğer dikkatle bakarsanız, arkasında beş tane sütun görürsünüz. Üzerlerinde heykel olan beş tane sütun. Bu, Rostra'nın arkasındaki Beş Sütunlu Anıt.

Kaide kalıntısıyla birlikte bu tasvir sayesinde anıtın nasıl olduğu konusunda gayet iyi bir fikir edinebiliyoruz. Şimdi kendi kendinize soruyor

olabilirsiniz “Neden beş sütun diyor, sadece dört Tetrarkh vardı. Acaba yanlış bir şey mi söylüyor?”. Hayır, doğru söylüyorum, Burada beş sütun vardı. Sütunlardan biri Jupiter içindi. Baş tanrı Jupiter, Diocletianus’un koruyucu tanrısıydı. Yani Jupiter’e ayrılmış bir sütun vardı ve diğerlerinin arkasında duruyordu. Öndeki dört sütun da Tetrarkh’lara aitti. Her birinin altında kabartmalı bir kaide vardı. Sütun gövdeleri düzdü ve üstlerinde de dört Tetrarkh’ın ve Jupiter’in heykelleri vardı. Jupiter heykelinin durduğu sütunun, burada gösterildiği gibi, diğerlerinden biraz daha yüksek olduğunu tahmin ediyoruz. Ne de olsa o bir tanrıydı.

Gördüğünüz gibi, Rostra’nın arkasına yerleştirilmiş. Yani Constantinus Takı’nda gördüğümüz gibi, Rostra’da konuşan birini dinlerken bu anıtı görüyordunuz. Ayrıca tam karşında Divus Julius Caesar Tapınağı var. Bu da olasılıkla bir rastlantı değil. Diocletianus’un kendisi ile Caesar gibi Roma’nın geçmişteki önemli liderleri ile arasında bir bağ oluşturmaya çalıştığını görüyoruz. Burada da Augustus tarafından tamamlanan bazilika var. Diocletianus bu yeri çok dikkatle seçmiş. Çok kanlı geçen 3. yüzyıldan sonra dediğim gibi, kendisi ile Roma’nın geçmişteki önemli liderleri ile arasında bir bağ kuruyor.

Bu bir mimarlık dersi, heykel dersi değil ama kaide üzerindeki sahnelerden çok kısaca söz etmek istiyorum. Çünkü, elimizde tek bir kaide var ve bunun hangi Tetrarkh’a ait olduğunu ya da Jupiter’e mi ait olduğu anlamak için dedektiflik yapmak ilginç olabilir. Ben bu oyunu kendim oynadım. Şimdi size kendi fikrimi aktaracağım. Siz de bu fikir iyi mi, yoksa kötü mü, karar verin. Burada bu kabartmalı kaidenin dört tarafını görüyoruz. En üsttekinde iki zafer figürü ve bir kalkan var. Kalkanın ortasında *decennalia* yazıyor. Anıtın Tetrarkhia’nın 10. yıl kutlamaları için yapıldığını buradan biliyoruz. Alt kısmında barbar betimlemeleri var. Yaptıkları fetihlere bir gönderme.

Dikkatli bakarsanız, figürlerin dış hatlarının, Orange’da ve St. Rémy’deki gibi, belirgin işlendiğini görürsünüz. Silahlar, zırhlar gibi, bazı öğelerin üstünde taş, doğrudan taş kazınmış yazıtlar olduğunu görürsünüz. Fakat dış hatların belirtilmiş olması son derece ilginç. Ama burada nedenin aynı olduğunu, yani bunların çizimlerden kopya edildiğini sanmıyorum. Burada bu, daha ziyade beğenilen görsel bir efekt olarak kullanılmıştır.

Burada kurban edilmek üzere getirilen üç hayvan görüyoruz. Elllerinde balta olan adamlar var. Hayvaları kurban edecekler. Bu kurbanların 10. yıl şerefine olduğu aşikar. Tetrarkhia’nın 10 yıllık yönetimine bir gönderme

yapılıyor. Alttaki sahnede ise – ne yazık ki, imparator veya imparatorların olduğunu tüm bu sahnelerde yüzler kırık – Burada ise bir kurban sahnesi var. Yine 10. Yıl onuruna bir kurban töreni. Ama burada kurban sunumunu imparator yapıyor. Bu kaidede heykeli bulunan imparatorun tasviri var, ama yüzü kırık. Ama yanında Roma'yı ve Senato'yu temsil eden figürler, Mars ve Zafer var. Zafer gördüğünüz gibi, onu çelenkle taçlandırıyor. Bu da ışıklı tacı ile Sol Helios'a benziyor. Yani yanında onu onurlandıran, kendisini ilişkilendirmek istediği tanrılar var.

Ama sanırım, bu kaidenin kime ait olduğunu bulma konusunda bize ipucu veren en önemli kabartma bu. Burada dört figür görüyoruz. Ön planda duran togalı dört yetişkin, ama maalesef başları yok. Ama dört taneler – bu bir rastlantı olamaz. Dördü yanyana duruyor. Bunlardan birinin kurban sunumu yaptığını görüyoruz. Bu onun kaidesidir. Sanırım Tetrarkhia'nin başı olarak bunun Diocletianus olduğu da ileri sürülebilir. Bu da bir olasılık. Ama burada dördü de var. Dikkatli bakarsanız, birinin yanında bir çocuk olduğunu görürsünüz. Benim tahminim, bunlardan birinin yanında çocuk olduğuna göre ve Constantinus'un da Tetrarkhia'den sonra büyük olasılıkla onların yerini alacağı ya da kendisinin bir Tetrarkh olacağı düşünüldüğüne göre – ama bu sadece bir tahmin – bu kaide Constantius Chlorus'un heykeline ait olabilir. Constantinus ipucundan yola çıkarak bunun Constantius Chlorus'un kaidesi olabileceğini düşünebiliriz.

4. Bölüm. Senato Binası veya Curia Julia [00:28:48]

Diocletianus'un, kendisiyle hem Caesar hem de Augustus arasında bir bağ kurma anlamında Forum Romanum'da ilgilendiği bir diğer yapı da Senato Binası'ydı. Bu yapının adı Curia Julia. Çünkü bu aslında, Diocletianus zamanında inşa edilmiş yapı değil. İnşasına Caesar zamanında başlanmış. Julius Caesar Roma'da, Forum Romanum'da bir Senato Binası inşa ettirmeye başlamış, yapı Caesar'ın ölümünden sonra Augustus tarafından tamamlanmış. Bu nedenle de, yapı adını Curia Julia olarak Caesar ve Augustus'un ailesi olan Julius ailesinden alıyor.

Ama Curia Julia, Roma'da M.S. 283 yılında çıkan bir yangında ciddi ölçüde hasar görüyor. Hemen 284 yılında, Tetrarkhia'nin kurulmasından çok önce Diocletianus yapıyı restore ettirmeye başlıyor ve restorasyon 305 yılında tamamlanıyor. Adı Curia Julia olarak korunuyor ama bu noktadan sonra yapı artık bir Diocletianus yapısıdır. Fakat tasarımcılarına yapının orijinaline olabildiğince sadık kalınması konusunda talimat verdiği ortada.

Perdenin sağında imparator Augustus'a ait bir sikke görüyoruz. Üzerinde Augustus tarafından tamamlanmış olan Roma Senato Binası'nın bir tasviri var. Bunun Senato Binası olduğunu üzerinde yazdığı için kesin olarak biliyoruz. Augustus bu sikkeyle hem yapının tamamlanmasını kutluyor hem kutsal üvey babası Julius Caesar ile arasında bir bağ oluşturuyor. Sikkede betimlenen yapının dış cephesine bakarsak, yapının ön cephesinin sıradan bir kare şeklinde olduğunu görürsünüz. Üzerinde geniş bir alınlık var. Gerçi burada, alınlıktaki ve saçaklardaki heykelleri gösterebilmek için boyut abartılmış.

Kapısı burada. Kapının üstünde de üç tane pencere var. Dikkatli bakarsanız, burada bir portiko olduğunu görürsünüz. Bir dizi sütun var. Bunlar sadeliği biraz kırmış, aksi takdirde son derece geometrik bir cephe olurdu. Yani bu sikkeye dayanarak, yapının Caesar Dönemi'nde böyle olduğunu düşünüyoruz. Plan üzerinde burada görüyoruz. Bu Forum Romanum'un M.S.10 yılındaki, Augustus zamanındaki durumunu gösteren bir plan. O dönemde forumda olan yapıları görüyorsunuz: Bazilikalar, Divus Julius Caesar Tapınağı, Rostra ama tabii Beş Sütunlu Anıt yok; Septimius Severus Takı yok. Ama burada Curia'yı görüyoruz. Son derece sade bir plan. Dikdörtgen bir kutu gibi. Yani Caesar ve Augustus zamanındaki ilk yapı bile, işin doğrusu dümdüz bir yapıydı.

Bu restore edilmiş görüntüsü. Diocletianus restorasyonundan sonra yapının böyle görüldüğünü düşünüyoruz. İnşaat malzemesinin farklı olduğunu duymak sizi şaşırtmayacaktır. Bu tuğla ile kaplı beton bir yapı. Tuğlalar görünür halde. Yani tam döneminin yapısı. Caesar ve Augustus zamanında böyle görünmüyordu. Ama onun dışında her şey; geometrik formu, gördüğünüz gibi, üstü kemerli olan üç penceresi, tepedeki alınlık aynı bırakılmış. Bu ikinci versiyonda bir alınlık bezemesi ya da başka bir bezeme var mıydı, bilemiyoruz. Kapısı aşağıda. Ama tuğla kaplı; Tuğlalar açıkta bırakılmış ve bu duvarın sadeliği, sütunların gerisinde kalan alt kısmın mermer kaplamasıyla biraz giderilmiş. Portikoyu; bu bir sıra sütunu aynen muhafaza etmişler. Böylece hem yine sadeliği kırmışlar, hem de Caesar ve Augustus zamanındaki orijinal yapıya olabildiğince sadık kalmışlar.

Bu Curia'nın bugünkü görüntüsü. Gördüğünüz gibi, mükemmel durumda korunmuş. Evet, mermer kaplamaları yok, portikosu yok ama diğer her bakımdan yapı Diocletianus zamanındaki gibi kalmış. Üstünde gayet basit pencereleriyle tuğla kaplı beton duvarlar, son derece geometrik yalın bir tasarıma sahip. Bunun iki yönlü bir açıklaması var: Birincisi Julius

yapısının orijinal planını korumaya çalışmaları, diğeri de bu tip geometrik biçimli, yalın yapıların dönemin estetik anlayışı olması. Bunun amacının yine iktidarlarındaki istikrarı yansıtmak olduğuna inandığımı tekrar belirtmeliyim.

Curia Julia bu mükemmel korunmayı, derslerde sözünü ettiğimiz birçok yapı gibi, zaman içinde başka amaçlarla kullanılmış olmaya borçludur. Daha M.Ö. 7. yüzyılda kiliseye dönüştürüldüğünü biliyoruz. 12. ve 16. yüzyıllarda da restore edilmiş. M.Ö 7. yüzyıl mı, dedim? Tabii, M.S. 7. yüzyıl demek istedim. Sonra yine 17. yüzyılda, birçok Roma yapısı gibi, o da barok bir kiliseye dönüştürülmüş. Mimarı Genç Martino Longhi olan kilise, San'Adriano al Foro Romano yani Forum Romanum'daki Aziz Hadrian Kilisesi olarak kutsanmış.

Barok kilise derken gerçek anlamda barok bir kiliseden söz ediyorum. Ama kilise 1930'larda Mussolini tarafından kapatıldı ve burada gördüğünüz gibi, yapı orijinal haline geri döndürüldü. Bu fotoğrafta Curia'nın dönüştürüldüğü barok kilisenin 1930'larda yapılan yıkım çalışmasını görüyoruz. Demek istediğim, 17. yüzyılda bunun Curia olduğuna inanmak çok güçtü, hatta 20. yüzyıl başlarında da öyleydi. Gördüğünüz gibi, bir çan kulesi eklenmiş, payandalar eklenmiş. Barok bir kiliseden oluşan bir kutu Curia'yı tümüyle kapatmış. Burada tüm bunların sökülmesini görüyoruz.

Burada da yapının içini görüyoruz. Bu iç mekanın 17. yüzyıldaki görüntüsü. İnce *stucco* süsler, gökyüzüne uçan melekler gibi, barok unsurlarla o kadar çok doldurulmuş ki, burada Diocletianus zamanının, olasılıkla Caesar ve Augustus zamanda da olan basit kutu gibi iç mekanını görebilmek olanaksız. Bu tip şeyleri Roma mimarlığında görmedik değil, gördük ama burada Genç Martino Longhi Curia'yı barok bir kiliseye dönüştürürken yapının orijinal halini tümüyle değiştirmiş.

Barok eklemeler söküldükten sonra ortaya bu çıkmış. Bu Curia'nın Diocletianus zamanındaki ve şimdiki hali. Olasılıkla Caesar ve Augustus zamanında da böyle görünüyordu. Bu resimde de gördüğünüz gibi, son derece yalın, kutu gibi bir iç mekan; düz duvarlar, düz kasetli bir tavan. Yapı sadece basit bir dizi üstü kemerli pencereyle aydınlatılmış. Duvarlar yine tuğla kaplı betondan. Tuğlalar görünür durumda bırakılmış. Ama duvarların alt kısmında, olasılıkla mermer kaplamalar vardı. Çok basit, dikdörtgen ve kemerli nişler var ama son derece basitler.

Burada taş oturma sıraları görüyorsunuz. Bunlar senatörlerin konuşma dinlerken oturduğu sıralardı. Ama çok sıklıkla ayağa kalkıp bu sıraların önünde konuşmalar yapıyorlardı. Yerde ise, günümüze ulaşmış olan orijinal mermer kaplamalar var. Bir fikir vermesi için iki renkli fotoğrafını gösteriyorum. Tümüyle mermerden yapılmış. Mermerler dünyanın farklı yerlerinden getirilmiş mermerler. Ama kaplamanın büyük bir kısmında beyaz ya da kırık beyaz, maron, yeşil, siyah gibi, Romalıların çok sevdiği, her zamanki renkler kullanılmış. Ama çok güzel yapılmış. Yani burada son derece basit, geometrik bir iç mekan söz konusu.

5. Bölüm. Diocletianus Hamamı [00:37:57]

Diocletianus kamu yapısı olarak, bir de büyük bir hamam inşa ettirmişti. O da kendinden önce Caracalla ve daha birçok imparatorun yaptığı gibi, halka gidip hem hoş zaman geçirebilecekleri hem de bir şeyler öğrenebilecekleri bir mekan yaptırdı. Hatırlayacaksınız, bu zamanda artık büyük imparatorluk hamamların da – bu da onlardan biri -- hamam mekanları, çevresinde konferans salonları, toplantı odaları, seminer odaları, Yunan ve Latin kütüphaneleri olan büyük bir alanın içine yerleştiriliyordu. Burada da aynı tasarımın kullanıldığını görüyoruz.

Roma'daki bu hamam Diocletianus tarafından M.S. 298 - 306 yılları arasında inşa edilmiştir. Bugün tren istasyonunun, dolayısı ile Servius Sur kalıntılarının çok yakınındadır. Burada tekrar planını görüyoruz. Dış duvar üstünde o büyük, yarım daire planlı düzenlemelerden birini görüyoruz. Burada olasılıkla bazı gösteriler sergileniyordu. Gördüğümüz diğer imparatorluk hamamlarında olduğu gibi, burada da ana hamam mekanları ortada, birbiriyle eksen ilişkisi içinde ve olağan dizilişe sahipler. Bunların iki yanında da simerik olarak yerleştirilmiş diğer mekanlar yer alıyor.

Burada 4 numara *natatio* yani yüzme havuzu. Alt kısmında duvarın girintili çıkıntılı olduğunu burada görüyorsunuz. 3 numara *frigidarium*, hamamın soğuk odası, tavanı üç adet geçme tonozdan oluşuyor. Buradan *tepidarium*'a geçiyoruz. Etrafındaki ışınsal nişlerle haç biçimini almış yuvarlak bir mekan. Bunun altında da, çok ilginç bir *caldarium* var. Diocletianus ve mimarları, Caracalla Hamamı'ndan bildiğimiz, Pantheon benzeri ve neredeyse onun kadar geniş ışınsal nişli yuvarlak *caldarium* planını kullanmamışlar. Burada onun yerine, daha dikdörtgen, *frigidarium* benzeri bir plan kullanılmış. Ama burada ışınsal nişler ve bu nişlerde manzaranın görünmesine olanak veren bir dizi sütun bulunmaktadır.

Bu da, aynı planın bir başka versiyonu. Ward-Perkins'den alınan bu planda yine *natatio*'yu, *frigidarium*'u görüyoruz. Bu planda *tepidarium*'un yuvarlak planının haç şeklini aldığını daha iyi görüyorsunuz. Altta da *caldarium*, sanırım burada nişlerdeki sütunları, içerden dışarısının, dışardan içerisinin görünebildiğini de daha iyi görebiliyorsunuz. Bir tane daha. Aynı mekanları farklı yönden görüyoruz. Girintili çıkıntılı duvarıyla *natatio*, üçlü geçme tonozu olan *frigidarium*, yuvarlak planlı ve ışınsal nişleri olan *tepidarium* ve en önemlisi, olasılıkla *frigidarium* gibi üç geçme tonozlu ama ışınsal nişleri olan *caldarium* ve simetrik olarak yerleştirilmiş diğer mekanlar.

Burada daha ziyade geç dönem mimarisi açısından önemli olan Diocletianus Hamamı'nın da daha sonra başka amaçlar için kullanılmış olmasıdır. Ama bu örnek tek bir yapıya değil; önemli bir eski eserler müzesi, bir planetaryum (gökevi) ve bir kilise gibi farklı birkaç yapıya dönüştürülmüştür. Buradaki kilise ünlü Santa Maria degli Angeli Kilisesi'dir. Plan hazır önümüzdeyken Santa Maria degli Angeli Kilisesi'nin nasıl tasarlandığını görelim. Bu arada kilisenin tasarımcılarından biri, Michelangelo'ydu. Kiliseyi tasarlarken *caldarium*'un, bulunduğunuz yerden altta görünen nişini kilise için içbükey bir giriş olarak kullandılar. *Tepidarium* vestibül, *frigidarium* da kilisenin ana mekanı oldu.

Yani hamamın alt kısmı; *caldarium*, *tepidarium* ve *frigidarium* kiliseye dönüştürüldü. Diğer kısımları ise, planetaryum gibi başka amaçlarla kullanıldı. Üstte sağda ve solda sekizgen mekanlar olduğuna dikkatinizi çekerim. Gördüğünüz gibi bunlar, Nero ve Domitianus zamanında yani daha erken dönemlerde yapılan sekizgen mekanlarla kıyaslanabilecek tipte mekanlar. Bu odalardan biri, burada sağda gördüğünüz, ama yüzünüz kilisenin girişine dönükken solunuzda kalan oda hala çok iyi durumda. Birazdan bir resmini göstereceğim. Ama önce kiliseden bir görüntü. Santa Maria degli Angeli'nin nefine ama aslında Diocletianus Hamamı'nın *frigidarium*'una bakıyoruz. *Frigidarium*'da olması gereken her şeyi görüyoruz. Bu da Diocletianus Hamamı'nın *frigidarium*'unun antik dönemde nasıl olduğunu gösteren restore edilmiş bir görünümü. Bu ikisi arasındaki yakın benzerliği görüyorsunuz. Geçme tonozlar halen yerinde. Orijinal granit sütunları ve başlıkları görüyorsunuz. Başlıkların bir kısmı antik, bir kısmı değil. Burada da Diocletianus Hamamı'nda da olabileceği türden bol miktarda renk var.

Tek fark Santa Maria degli Angeli Kilisesi'nin geçme tonozları beyaz ve bunu Michelangelo yapmış. Michelangelo Santa Maria degli Angeli'nin

tonozlarını daha sade yapmaya karar vermiş ve *stucco* ile kaplamış. O gün bu gündür, kimse de Michelangelo'nun eserine dokunma cüreti göstermemiş. 18. yüzyılda, aslında tam olarak 1749 yılında Luigi Vanvitelli V-a-n-v-i-t-e-l-l-i, isimli başka bir mimar yapının dekorasyonuna çeki düzen vermek üzere burada çalışmış. Vanvitelli orijinal granit sütunların yanına bu alacalı duvar ayaklarını eklemiş. Alacalı duvar ayaklarını görüyorsunuz. Birazdan bunların başlıklarla birlikte bir ayrıntısını göstereceğim. Ayrıca antik Roma başlıklarına uygun yeni başlıklar, burada gördüğünüz *stucco* bezemeleri eklemiş. Kilisede olması gereken çok sayıda mihrap aksamı da 17. ve 18. yüzyıllarda eklenmiş.

Vanvitelli'nin çalışmalarından bir ayrıntı gördüğümüz bu resimden sizin de anlayacağınız gibi, Santa Maria degli Angeli'de ne antik, ne yeni anlamak için durup bakmanız gerekiyor. Antik granit sütun gövdesi üstünde Vanvitelli tarafından yapılan yeni bir Korinth başlığı görüyorsunuz. Roma örneklerini taklit etmiş. Ama burada gördüğünüz tüm alacalı işler, *stucco* dekorasyon 18. yüzyılda Vanvitelli tarafından yapılmış. Ama artık bu tip şeylerin Roma Dönemi'nde de, özellikle de barok stilde olduğunu bilecek kadar antik Roma mimarisini tanıyorsunuz. Sanırım Vanvitelli, Diocletianus zamanındaki hamamın *figidarium*'unun nasıl bir yer olduğu hakkında fikir verecek kadar iyi bir iş çıkarmış.

Bu ön cephe. Burada tam olarak tanımladığım şeyi görüyorsunuz. Bu nişlerden biri. Burada tuğla kaplı beton nişi görebiliyoruz. Bu Roma'da görebileceğiniz en sade cephe. Bunun başka bir örneği yok. Olanı mükemmel bir biçimde değerlendirmek tam İtalyanların yapacağı bir şey. Burada da duvarı olduğu gibi bırakmanın iyi bir fikir olduğuna karar vermişler. Sadece bu nişi kullanmışlar. İki kapı, bir niş eklemişler, üstüne de gayet basit bir şekilde adını yazmışlar; Basilica Santa Maria degli Angeli, en tepeye de bir haç koymuşlar ve bu, kilisenin ön cephesi olmuş; bugüne kadar da öyle kalmış.

Diocletianus Hamamı'nın günümüzden bir başka resmi. Dışardan bakıyoruz. Pencereleriyle, dışardan görülen geçme tonozlarıyla *frigidarium*'un dış cephesini görüyoruz. Burası *tepidarium*, *tepidarium*'un çatısı. Burası da *caldarium*'dan kalan ve kilisenin cephesi haline gelen kavisli kısım.

Burada durup sağa doğru ilerlerseniz, sekizgen odalardan birine gelirsiniz ve odanın bugünkü durumunu görürsünüz. Bu mekanı da kullanmışlar. Burası harika bir yer. Bu kısmın orijinal hamam yapısında ne amaçla

kullanıldığını bilmiyoruz, ama Diocletianus Hamamı'ndaki herhangi bir mekandan ziyade Caracalla Hamamı'nın *caldarium*'una çok benziyor. Ama gördüğünüz gibi, Nero'nun Domus Transitoria'sına, Domus Aurea'sına kadar uzanan geçmişiyle bu olağanüstü sekizgen mekan; bu ışınsal nişler şimdi çok güzel heykellerin sergilediği bir müze olarak kullanılıyor.

Bu derste ve gelecek derste sözünü edeceğimiz bir konu açısından çok önemli olan bir özelliği belirtmek istiyorum. Burada kubbenin alt kısımlarında pencere açıklıkları olduğunu görüyorsunuz. Bunlar içeri ışık sağlayan, üzeri kemerli pencereler. Aydınlatmak için *oculus* yerine bir dizi pencerenin kullanılması geç antik dönemde gördüğümüz bir özelliktir. Ve artık beton kullanımı konusunda, üzerinde açıklıklar yapabilecek kadar başarılı olduklarını tekrar hatırlatalım. Burada da bu eğilimi görüyoruz.

6. Bölüm. Split'teki Diocletianus Sarayı [00:47:52]

Diocletianus kamu mimarlığıyla olduğu kadar özel mimari ile de ilgilenmiştir. Anlattıklarımızdan yola çıkarak bu adamla ilgili çok şey söyleyebilirsiniz. Son derece organize biriydi ve zamanı gelince görevden ayrılmaya, kendini emekli etmeye karar verdi. Ve köklerinin olduğu, bugün Hırvatistan'da bulunan Dalmatia kıyılarına döndü. Kendisine şimdi Hırvatistan topraklarında olan Split'te bir saray inşa ettirdi. Burada bölgenin haritasını tekrar görüyoruz. Pola'ya bakarsanız – ben buradan yetişemiyorum ama Pola'nın olduğu yere bakarsanız, oradan Dalmatia kıyılarında Split'i görürsünüz. Hemen altında da Dubrovnik var. Bu Dubrovnik'te çektiğim bir fotoğraf, sadece bu bölgenin büyüleyici bir güzelliği hakkında bir fikir vermesi için gösteriyorum. İnsan Diocletianus'un sarayını neden vatanında yaptırdığını anlıyor.

Bu Diocletianus Sarayı'nın planı. Çok iyi korunmuş durumda. Bu plan Ward-Perkins'den. Saray M.S. 300 – 305 yıllarına tarihleniyor. Planına bakar bakmaz, sarayın bir Roma *castrum*'u gibi planlanmış olduğunu, eminim hemen fark ettiniz. Askeri bir Roma kampı. Küçük bir şehir; kendi başına askeri kamp gibi planlanmış küçük bir şehir. Neden böyle bir şey yapmış? Son derece ilginç. Sanırım bunun, sarayın hemen denizin kıyısında olması ile bir ilgisi var. Denizden kolaylıkla saldırıya uğrayabilirdi. Ülkeye istikrar getirmişti evet, ama hala neler olabileceğinin pekala farkındaydı ve Dalmatia kıyılarındaki bu sarayında kendisini ve malını koruma altına almak istiyordu. Bu nedenle de sarayı bir *castrum* şeklinde inşa ettirdi.

Gördüğünüz gibi, bir Roma askeri kampının, Cumhuriyet Dönemi'nden beri şehir planlamasında sözünü ettiğimiz tüm özelliklerine sahip. Dikdörtgen biçimli. Koruma duvarları, gözetleme kuleleri var. Gördüğünüz gibi, bazıları dörtgen, bazıları sekizgen kuleler. Girişleri, çıkışları var. Sarayın içinde kesişen *cardo* ve *decumanus* var. Ana girişin kuzeyde olduğunu görüyorsunuz, güney denize bakıyor. Kuzey kapısından girip, deyim yerinde ise, *cardo* ve *decumanus* boyunca yürürseniz, bunların, imparatorluğun doğusunda yaygın olarak gördüğümüz gibi, sütunlu olduğunu görürsünüz. Bu tip yollar batıda yoktu. Kapıdan geçip yol boyu yürüyüp geldiğinizde bu avluya gelirsiniz. Kemerli lentosuyla çok zarif bir yer ve hala ayakta. Birazdan bir resmini göreceğiz. Ardından nişleri olan kubbeli bir mekan.

Kemerli lentosu olan bu avlu villanın peristili olarak biliniyor. Avlunun bir kenarında küçük bir tapınak var. Bu, Diocletianus'un koryucu tanrısı Jupiter'e adanmış bir tapınak, diğer tarafında ise bir mausoleum; sekizgen bir mezar var. Şimdi bunun çok ilginç ve çok sıradışı bir uygulama olduğunu anlamışsınızdır. Saray mimarisi içinde, daha önce bir mezar görmedik. Bu geç antik dönemde karşımıza çıkan yeni bir şey. Bu, yine olasılıkla Diocletianus'un burayı emeklilik sarayı olarak planlamış olması ile ilintili. Emekli olduktan sonra burada kalacağını ve burada öleceğini biliyordu ve kendisine burada bir mezar yaptırdı. Roma'daki büyük mausoleumlardan birine değil, burada evinde gömülmek istedi. Ve burada villasının avlusunda kendisi için sekizgen – Augustus veya Hadrianus'un ki gibi yuvarlak değil, sekizgen bir mezar tasarladı.

Mezarın hemen Jupiter Tapınağı'nın karşısında olduğuna dikkat edin. Bu bir rastlantı değil. Kubbeli mekandan geçip sarayın özel kısmına giriyorsunuz. Burada bazilika şeklinde bir oda görüyorsunuz. Bu odanın ne olarak kullanıldığını tam olarak bilmiyoruz ama bir tür kabul salonu olabilir. Ardından burada bir dizi ilginç planlı oda. Bu bölüm imparatorun özel yaşam alanıydı.

Bu, kale sarayın 4. yüzyılda inşa edildiğinde nasıl bir yapı olduğunu gösteren yeniden canlandırması. Burada tanımını yaptığımız her şeyi görüyoruz. Dış duvarlar; gözetleme kuleleri; kuzeydeki giriş; sütunlu yollar. Burada Jupiter Tapınağı'nın karşısında yer alan sekizgen mezarın nasıl yükseldiğini görüyorsunuz. Alt kısımda özel yaşam alanı. Güney cephesinin denize baktığını görüyorsunuz. Bu cephede kemerli bir lento var gibi görünüyor. Hadrianus Dönemi'nde ilk kez kullanıldıktan sonra bunun yaygınlaştığını, önemli bir öge haline geldiğini görüyoruz.

Bu Porta Aurea, yani sarayın kuzey kapısı. Ward-Perkins'den alınmış bir yeniden canlandırma çizimi. Dikdörtgen bir kapı; lento; mazgallı penceremsi bir açıklık; bunun iki yanında kemerli nişler. Ama en ilginç üst sırada, konsollar üzerine yerleştirilen sütunların desteklediği kemerlerin varlığıdır. Sütunla destekli kemer fikri bildiğiniz gibi, antik çağın sonlarına doğru ortaya çıkmıştı. 3. yüzyıl sonları – 4. yüzyıl başlarında da hala önemini koruyor. Bunu Leptis Magna'da, burada tekrar bir resmini gördüğümüz Severus Forum'undaki sütunlarda görmüştük. Ostia'da geç dönem konut mimarlığında görmüştük. Fortuna Annonaria Evi'ni hatırlayın; burada *triclinium*'u çeşmeli avludan ayıran sütunların üzerinde kemerler vardı. Yani bunların sadece Diocletianus Sarayı'na özgü olmadığını, geç dönem Roma konut ve sivil mimarlığının yaygın bir özelliği olduğunun altını çizmek isterim.

Bu peristilin günümüzdeki görünümü. Kuzey kapısından girdik, yol boyu yürüdük ve peristile geldik. Peristilden kubbeli mekana gireceğiz. Peristilde sütunlar arasından görülen manzarayı düşünün. Gördüğünüz gibi, sütunların bazıları hala ayakta; bunlar orijinal sütunlar. Bir yanda Jupiter Tapınağı'nın, diğer yanda Diocletianus Mausoleumu'nun manzarası var. Tam bir alınlık içinde kemerli bir lento görüyoruz. Bu tasarım Diocletianus Sarayı'nın peristilinde de temel bezeme unsuru olarak kullanılmış.

Bu küçük Jupiter Tapınağı'nın bir görüntüsü. Orijinalinde Jupiter heykelinin olduğu yerde şimdi St. John Baptist (Yahya Peygamber) heykeli duruyor. Yapının bir kutuyu andıran şeklini görüyorsunuz; Curia'ya çok benziyor. Çok basit bir yapı. Sadece buradaki kasetli tavan, düz değil beşiktonozlu. Ama son derece yalın, geometrik bir forma sahip. Gördüğünüz gibi, beşiktonoz sadece içerden değil, dışardan da görülüyor

Bu da sekizgen mezardan bir resim. Mezar, içinde sütun dizileri; dörtgen ve kavisli ışınsal nişleri bulunan sekizgen bir mekan. Önündeki portikosuyla planı Pantheon'dan çok farklı değil, sadece burada yapı yuvarlak değil sekizgen. Önünde derin bir portiko, bağımsız sütunlar, tek bir merdivenle ön cephe vurgusu görüyoruz. Yani daha önce gördüklerimize çok benziyor. Hızla bakacağımız iki görüntü. Biri bu sekizgen mausoleumun ön cephesiyle, merdivenleriyle nasıl bir yapı olduğunu gösteren bir gravür. Gördüğünüz gibi, taşla kaplanmış. Yine gördüğünüz gibi, çevresindeki sütunlarıyla çok iyi korunmuş, bugün Split'te hala ayakta. Gördüğünüz gibi, iç mekan da sekizgen formu, taş işçiliği ile hala çok iyi durumda.

İç mekan çok süslü; duvarlardan taşan sütunlar, bu sütunların desteklediği yine taşkın entablaturler, derin oyma işçiliği, duvarların soyutlaşması; hepsi barok tarzında. Çok sayıda heykeltraşlık bezemesi var. Zafer ve ölüm temaları işlenmiş. Avda, savaşta kazanılan zaferler. Tüm bunların arasında yakın ilişki olduğunu görmüştük. Diocletianus'un ve karısı Prisca'nın portrelerinin olduğu sahneler var. Her ikisi de uçan cupidler tarafından çelenkler içinde cennete taşınıyorlar.

Bir başka görüntü. Sanırım burada, mezarın içindeki barok efektleri, abartılı bezemeyi daha iyi algılayabiliyorsunuz. Yani Diocletianus'un kendisi için yaptırdığı bu mezar, Jupiter Tapınağı'ndakinden çok farklı bir duygu uyandırıyor. Mausoleumu için tanımladığımız gibi, her tür barok efekte sahip, iki katlı, olabildiğince süslü bir iç mekan inşa ettirmiş.

7. Bölüm. İmparatorluğun Dört Bir Yerinde Tetrarkh Sarayları

[00:57:30]

Size, bu dönemde inşa edilen bir dizi başka saray göstermek istiyorum. Her birine kısaca değineceğiz. Bazılarını kesin olarak biliyoruz ama bazılarının aslında bu Tetrarkh'lara ait saraylar olduğundan emin değiliz. Bu, en az emin olduğumuz örnek. Bu, imparatorluğun batısında, batının Augustus'u olan Maximianus'a ait olabileceğini düşündüğümüz saray. Önce buna bir bakalım. Saray M.S. 4. yüzyıl başlarında bir tarihte inşa edilmiş.

Plana hızlıca bakarsak, Split'deki Diocletianus Sarayı'ndan çok farklı olduğunu görürsünüz. Bunun Maximianus'un ya da kim yaptırdıysa onun kişiliği ile ilgisi olabilir. Ama bu, sarayın deniz kıyısında olmamasıyla da ilintidir. Bu saray Güney Sicilya'nın ortasında, uzak bir kasabada, Split'deki saraya kıyasla saldırıya uğrama ihtimali daha düşük bir yerde inşa edilmiştir. Aslında buna baktığınızda, eminim Tivoli'deki Hadrianus Villası'nı hatırlamışsınızdır. Ona çok benziyor. Aynen Tivoli'deki Hadrianus Villası'nda olduğu gibi, geniş bir araziye yayılmış bir dizi değişik planlı, doğayla içiçe mekanlardan oluşan bir saray. Tam bir kırsal alan villası ve sanırım başlıca esin kaynağı Hadrianus Villası.

Bu aksonometrik plan boyunca ilerlersek, gördüğünüz gibi, batı kenarından içeri giriyoruz. 1 numaralı mekan at nalı biçimli bir vestibül. Aynen Hadrianus'un Tivoli'deki villasında olduğu gibi, bu sarayın da her tarafında bir sürü sütun var. Burada da görüyoruz. Burada tam sağa dönerseniz, II a'dan etrafında sütunları olan peristilli bir avluya giriyorsunuz; Ortasında değişik planlı bir havuz var. Bunun iki yanında bir

dizi yaşam alanı. II c'de sarayın farklı mekanlarını birbirine bağlayan ve mozaiklerle bezeli bir koridor görüyoruz. Mozaiklerin çoğu korunmuştur. Bunları birazdan göreceğiz.

II d bir ucunda apsisıyla olasılıkla bir tür kabul salonuydu. III numara imparatorun özel dairesinin bulunduğu yerd. Gördüğünüz gibi, bu bölümün de önünde at nalı biçimli bir mekan var. Buradaki IV numaralı mekan ise üç dilimli bir yemek odası; burası sarayın ana yemek odası; Üç dilimli. Alt kısmında da oval bir ön avlusu var. Sonuç olarak, burada çok değişik biçimlerde mekanlar görüyoruz. Aynı Tivoli'deki Hadrianus Villası'nda olduğu gibi, yuvarlak hatlı değişik formlar bir arada kullanılmış ve sütunlarla Klasik Yunan mimarlığından alıntı yapılmış. Burada V numaralı mekanda ise, çok sayıda oda görüyorsunuz. Yine hepsi çok ilginç biçimlerde. Burası sarayın özel hamam bölümü.

Bugün ziyaret edebileceğiniz bir yer. Kısmen iyi korunmuş durumda. Burada ortasındaki havuzuyla peristilli avluyu görüyoruz. Ama dediğim gibi, burası özellikle mozaikleri ile tanınan bir yapı. Burada üzerinde mozaikler olan uzun bir koridor görüyorsunuz. Burada özellikle av sahneli mozaikler var. Burada bunlardan iki örnek görüyoruz. Bu yapının Maximianus'a değil de, Leptis Magna'daki Av Hamamı'nı yaptıranlar gibi, işi Afrika'dan yabancı hayvanlar getirmek olan birisine ait olabileceği yolunda tahminler yapılmaktadır. Afrika Sicilya'ya çok yakın. Afrika'dan hayvan toplayıp bunları dünyanın farklı yerlerindeki anfiteatrolara gönderiyorlardı.

Buradaki mozaiklerin çoğunda av sahneleri betimlenmiş olsa da Sicilya'da Piazza Armerina'da bulunan ve Maximianus Sarayı olarak adlandırılan bu yapıdaki en ünlü mozaik Bikinili Kızlar olarak bilinen mozaiktir. Burada Bikinili Kızları görüyorsunuz. Roma sanatında buna benzer başka bir örnek yok. Ama burada, bunlara neden Bikinili Kızlar dendiğini görüyorsunuz. Çeşitli atletik hareketler yaparken gösterilmişler. Biri başarılarından dolayı taçlandırılmış, elinde de bir palmye dalı tutuyor. Bu elinde ne olduğu anlaşılmayan bir şey çeviriyor. Bunlar top oynuyor. Burada, soldaki kız ise, gördüğünüz gibi ağırlıklarla çalışıyor.

Ama bunlarla ilgili ancak bu kadarını söyleyebiliyoruz. Bunların tam olarak ne yaptıklarını, ne anlama geldiğini, neden burada böyle bir betimleme olduğunu anlamak güç. Ama belki de bunu, Caracalla Hamamı'nda gördüğümüz, zamanın ünlü atletlerini betimleyen mozağin bir kadın versiyonu olarak düşünebiliriz. Yani bunlar belki de dönemin ünlü kadın

sporcularıydı; hatta aralarından bazıları ödöl kazanacak kadar başarılıydı. Ama jüri bunların tam olarak ne olduğunu, neden burada olduklarını pek anlamış değil. Ama bu bikinili kızlar son derece ünlüler. İskender Mozaigi ve bu, antik Roma'dan günümüze kalan en ünlü mozaiklerdir.

Yine sadece bir fikir vermesi için iki saray daha göstermek istiyorum. Bunlardan biri, Yunanistan'ın kuzeyinde bulunan ve ne olduğunu kesin olarak bildiğimiz Galerius Sarayı'dır. Galerius, hatırlayacağınız gibi, imparatorluğun doğusunda Diocletianus'un Caesar'ıydı. Bu arada söylemeyi unuttum, Diocletianus 1 Mayıs 305 yılında görevinden ayrıldı. Kendi isteğiyle tahtı bıraktı ve iki Caesar Augustus'luğa yükseltildi. Onların yerine de yeni Caesar'lar seçildi. Galerius Augustus oldu ve kendisine Kuzey Yunanistan'da, Salonica'da (Selanik) olağanüstü bir saray yaptırdı.

Burada planını görüyorsunuz. M.S 297 – 305 yılları arasına tarihlendirilmektedir. Size gösterdiğim bu plandan, kısmen korunmuş olmasına rağmen, sadece bugün değil, daha önceki derslerde gördüğümüz saray yapılarına benzediğini hemen fark etmişsinizdir. Palatinus Tepesi'ndeki Domitianus Sarayı'nı düşünün. Bir hipodrumu vardı. Hatırlayacağınız gibi, o gömme bir bahçe olarak kullanılmıştı. Bunun ne amaçla kullanıldığını tam olarak bilmiyoruz, ama bir circus olarak kullanılmış olabileceğini düşünüyoruz. Diğer odalar, ışınsal nişleri olan sekizgen oda da dahil Rabirius'un Palatinus Tepesi'nde Domitianus Sarayı için tasarladığı odalara benziyor.

Burada, üst kısımda, aynen Split'deki Diocletianus Sarayı'ndaki gibi bir mezar var. Galerius da kendisi için sarayında bir mezar yaptırmış. Bu yuvarlak bir mezar. Ward-Perkins'den alınan bu planın en üstünde görüyorsunuz. İlginç bir şekilde, burada da aynen Split'deki Diocletianus Sarayı'ndaki gibi, mezarın önünde ana yol gibi görünen iki sütunlu yol var. Ve bu yollar yine aynen Diocletianus Sarayı'nda olduğu gibi, ortada kesişiyor. Yolların kesiştiği yerde dört cepheli bir tak var. Bu tak hala ayakta, birazdan göstereceğim.

Bu Galerius'un sarayındaki mezarının planı; bu örnekte ışınsal dörtgen nişleri olan yuvarlak planlı bir mezar görüyoruz. Burada görüyorsunuz. Aslında çok iyi korunmuş durumda. Bu da mezarın içi; Burada da yine Diocletianus Hamamı'nın sekizgen odasında olduğu gibi, *oculus* yerine ikinci katta, kubbenin hemen altında pencereler kullanılmış.

Bunu planda da çok net bir biçimde görüyoruz. Hatta, burada gördüğünüz gibi, iki sıra halindeler. Yani *oculus* terk edilmiş, onun yerine kubbenin altında pencereler kullanılmaya başlanmış. Dışardan baktığımızda tuğla kaplı beton kullanmış olduklarını görebiliyorsunuz. Gördüğünüz gibi, kiliseye dönüştürülmüş. Kilise olarak kullanıldığı dönemden bazı mozaikler görüyorsunuz. Bir ara bir de minare eklenmiş.

Salonica'daki mezarın günümüzden harika bir görüntüsü. Burada yapının dışını ve üstünde tak bulunan sütunlu yollarla bağlantısını görüyorsunuz. Tak kısmen korunmuş durumda ve Galerius Takı olarak isimlendiriliyor. Bu fotoğrafta modern Salonica'nın Atina'ya ne kadar benzediğini de görebiliyorsunuz. Aynı ülke, aynı 2. Dünya Savaşı sonrası yapılar. Çoğu 5,6 hatta 7 katlı apartmanlar, gördüğünüz gibi, balkonlu beyaz binalar. Burada mezarın takla olan ilişkisini görüyoruz. İki sütunlu yolun kesiştiği yerde bir tak var.

Tak dört cepheli, böylece iki yoldan da altından geçilebiliyor. Aynı zamanda gördüğünüz gibi, üçlü bir kemer sistemine sahip; ortada büyük bir kemer, yanlarda birer küçük kemer ve kabartmalı duvar ayakları var. Burada Galerius'un imparatorluğun doğusunda yürüttüğü askeri seferler anlatılmış. Burada Galerius'un savaşları, zaferleri betimlenmiş. Ama "birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için" anlayışından dolayı burada Tetrarkhia'nın bir bütün olarak onurlandırıldığı düşünülüyor. Takın bazı yerlerinde nişler vardı. Bu nişlerde dört Tetrarkh'ın ayrı ayrı heykelleri, portreleri olmalıydı. Salonica'daki Galerius Takı'ndan bir başka görüntü. Burada takın bugün bile hala, bir zamanlar Galerius'un mezarı olan yapıyla ilişkili olduğunu görebiliyoruz.

Bazı sahnelerden daha ayrıntılı bir görüntü. Dikdörtgen bir panel üstünde kalabalık, birbiri üstüne yığılmış figürler, aralarında da dekoratif motifler var. Ayrıntıya baktığımızda, bu tip yapılarda hep gördüğümüz türden sahneleri burada da görüyoruz. İmparatorun kurban sunumu; at sırtında imparator; ezilen düşmanlar; burada, altta diğer Tetrarkh'larla birlikte oturan imparator; bir grup tanrı ve tanrıça ve personifikasyon tasvirleri. Yani Galerius'un kişisel zaferlerinin yanı sıra bir bütün olarak Tetrarkhia'ya göndermeler var.

Gelecek ders, özellikle iki kişiden söz edeceğiz; Maxentius ve Büyük Constantinus. Büyük Constantinus daha önce de belirttiğim gibi, Constantius Chlorus'un oğluydu. Maxentius ise Maximianus'un oğluydu. Yani ikinci kuşağın işe devam ettiğini ve Tetrarkh oğullarının, tek

başlarına iktidar olamasalar bile, yine Tetrarkh olmak istediklerini görüyoruz. Gelecek ders Maxentius'la Constantinus'un birbirleriyle savaştıklarını görecekiz. Maxentius'dan, özellikle Roma'da inşa ettirdiği, daha doğrusu inşa ettirmeye başladığı büyük bir bazilikadan gelecek ders ayrıntılı olarak söz edeceğiz. Maxentius/Constantinus Bazilikası veya Basilica Nova olarak bilinen bu yapı daha sonra Constantinus tarafından tamamlanmıştır. Ama bugün Roma'da, Via Appia üzerinde inşa ettirdiği villasına kısaca değinmek istiyorum. Böylece halkayı tamamlamış ve farklı coğrafyalardaki başkentlerin yanı sıra, Roma'da hala villa inşaatlarının devam ettiğini görmüş olacağız. Maxentius'un M.S. 4. yüzyıl başlarında, dediğim gibi, Via Appia üzerinde bir villa inşa ettirdiğini biliyoruz. Villanın bazı kalıntıları günümüze kadar ulaşmıştır.

Burada bu kalıntıların genel bir görüntüsünü görüyoruz. Bu, Ward-Perkins'den alınmış hava fotoğrafında villanın korunagelen kısmını görüyoruz. Burada da o hipodrumlardan bir tane var. Bir circus. Bu örnekte circusun circus olarak kullanıldığını biliyoruz. Yani burada at yarışları yapılıyordu ve 15,000 kişilik bir kapasitesi vardı 15,000 kişi Via Appia'ya Maxentius'un villasındaki at yarışlarını izlemek için geliyordu. Maxentius'un da villanın içinde, kendisi ve olasılıkla ailesi için bir mezar yaptırdığını biliyoruz. Yani eyaletlerde gördüğümüz bir özelliğin Roma'da da eşzamanlı olarak kullanılmaya başlandığını görüyoruz. Mezar o kadar iyi korunmamış, ama elimizde, bu yapının küçük bir Pantheon olduğuna inanmamıza yetecek kadar kalıntı var.

Burada yapının görünümü hakkında bir izlenim edinebileceğimiz iki tane yeniden canlandırma çizimi görüyoruz. Hakikaten küçük bir Pantheon gibi; önünde sütunlarıyla, alınlığıyla geleneksel, derin bir portiko bulunan yuvarlak bir yapı. Sütunlar bağımsız, önünde ön cepheye vurgu yapan tek bir merdiven var. Gördüğünüz gibi, kubbeli. Bu çizimde bir *oculus* eklenmiş, ama bu yapıda bir *oculus* olduğundan emin değiliz. Aslında mezarın tepesinde, içeriye yağmur suyunun girmesine neden olacak bir açıklık olması az bir olasılık. Ama bu ayrıntı dışında yapının Pantheon biçimli olduğuna inanıyoruz.

Buna benzeyen ama daha iyi korunmuş bir başka mezar yapısı, bugün size göstereceğim son yapı. Bu Tor de'Schiavi'nin Ward-Perkins'den alınmış bir yeniden canlandırma çizimi. M.S. 300 civarında inşa edilmiş olan bu mezar, Roma'nın bir diğer ana caddesi olan Via Praenestina üzerinde. Burada da küçük bir Pantheon tasarımının, tüm tanrılara adanmış bir tapınakta değil, bir mezar yapısında kullanıldığını görüyoruz. Önünde

geleneksel bir portikosu olan yuvarlak bir mezar. Üçgen bir alınlığı, derin bir portikosu, bu portikoda bağımsız sütunları, ön vepheye vurgu yapan tek bir merdiveni var.

Gördüğünüz gibi, bunun *oculus*'u yok, ama yapıyı aydınlatmak için alt kısma pencereler koymuşlar. Bunlar görmeye alıştığımız üstü kemerli pencereler değil, daha ziyade lomboz gibi yuvarlak pencereler. Yukarıda, yine Ward-Perkins'den alınan planda, yapının yuvarlak bir plana ve etrafında, sırayla yerleştirilmiş dörtgen ve kavisli nişlere sahip olduğunu görüyorsunuz. Portiko biraz tartışmalıdır. Burada dörtgen formda, üçgen alınlıklı normal bir üst yapı mı, yoksa kemerli bir lento mu vardı, kesin olarak bilmiyoruz. Bazı araştırmacılar birini, bazıları diğerini savunur.

Size son olarak söylemek istediğim nokta, geç antik çağda bu küçük Pantheonların veya küçük Pantheon olmasa bile, yine geçmişin izlerini taşıyan sekizgen mekanların Tetrarkhlar ve diğerleri tarafından mezar olarak kullanılmış olmasının çok ilginç bir durum olduğudur. Ayrıca Diocletianus'un ve diğer Tetrarkh'ların, M.S. 3. yüzyıldaki kaotik dönemde iktidara gelmiş olmaları, istikrarı tekrar kurmak için uğraşmış olmaları da önemli bir noktadır. Bunun için ne yaptılar?

Geçmişe baktılar. Forum Romanum'da yapılar inşa ettiler, Roma tarihinin Caesar, Augustus, Hadrianus gibi büyük liderlerini örnek aldılar. Onlara, onların inşa ettikleri yapılara baktılar ve onlarla aynı yolu izlediklerinin, onlar gibi her şeyi kontrol altında tuttuklarının, Roma'ya ve tüm imparatorluğa tekrar bir düzen getirdiklerinin bir ifadesi olarak o yapıları kendilerine model aldılar. Bu nedenle sadece Roma'da değil, imparatorluk genelinde yapılar inşa ettirdiklerini görüyoruz. Ülkeye Roma'da olduğu kadar imparatorluğun uzak köşelerinde de hakimdiler. Hepinize teşekkürler.

[transkript sonu]

[başa dön](#)